

ז'בוטינסקי כעתונאי רוסי

שמעון מרקיש

ויידומוסטיי". ולארימיר ייבגנייביץ נהג לכתוב שם... לעתים תכופות למרי ובדייקנות. אחר כך החל לכתוב לעתים נדירות יותר, בפחות חשק. בשנת 1916 נפגשנו בלונדון, והנה — אחרי שיחה כלשהי חשתי שאנו, הרוסים, מאבדים את ז'בוטינסקי. ואכן, איברנוהו. מאותה עת, אין הוא מענג אותנו אלא לעתים רחוקות. הוא נעשה נכרי לנו... מן הנושאים הרוסיים, מן המעורבות הפעוטה ביותר בענייניה של המרינה, שהיתה מולרתו, נמנע הוא בטקט של ריפלומט אירופי קשיש. כן, אדם רגול זה אינו רוצה ואינו יכול להיות מתבולל. לכם מניח אני להתגאות בסגולתו זו, אולם כשלעצמי, אין אני יכול לשמוח על כך. בספרות ובפובליציסטיקה הרוסית רבים הם היהודים הכשרוניים החיים ונושמים — ובהתלהבות רבה — רק באינטרסים רוסיים. חרף כבורי הרב כלפיהם, בכל זאת הייתי קושר אחוז נכבד מן המתלהבים האלה בחבל ומוסרם לכם חרף ז'בוטינסקי זה, האחד, האוהדנו בקרירות.²

כך ראה את ז'בוטינסקי הרוסי איש הספר מיכאיל אוסורגין. 35 שנים אחר כך, יזכירו איש ספר רוסי אחר, קורניי צ'וקובסקי. במכתב פרטי ממוסקווה לירושלים כתב צ'וקובסקי:

נראה לי ז'בוטינסקי, שהיה מרפס בעתון "אורסקייה נובוסטיי" פיליטונים תחת שם העט "אלטלנה", כותב קורן, חרור חדות חיים... היית בטוח, שלפניו פתוחה דרך ספרותית רחבה. אבל, הנה נפל כרעם פוגרום קישינב. וולודיה ז'בוטינסקי נשתנה מקצה לקצה. הוא החל ללמוד את לשון אבותיו, ניתק קשריו עם סביבתו הקודמת וער מהרה חדל להשתתף בעתונות הציבורית.⁴

חרף הברלי הזמנים, משתקפת מתיאורם של סיפורים אלה תמונה זהה: עד תקופה כלשהי (1903 או 1916) היה ז'בוטינסקי עתונאי רוסי וסופר. אחר כך פרש לתחום הכתיבה היהודי.

כיצד אנו, היהודים, מותחים את הגבול בין ז'בוטינסקי ככותב רוסי לבינו ככותב יהודי? שמא זה האחרון מעמיד בצל את הראשון? זאת ניתן לעשות, תוך סקירת תולדותיו כעתונאי.

למותר להזכיר, כי עד אפריל 1903 (הפוגרום הראשון בקישינב) היה ז'בוטינסקי רחוק לא רק מן הציונות אלא אף מן התודעה היהודית ככלל. באותה עת היה חבר מערכות שני עתונים באודסה. תחילה, עד אמצע מרס 1900 — בעתון "אורסקי לֶסְטוּק".⁵ אחר כך, בעתון "אודסקייה נובוסטיי".

בבירור תחומי עבודתו בתקופה זו ישנן שתי נקודות לא ברורות. עורך העתון "אודסקייה נובוסטיי", י. חפץ, כתב באותו גיליון יובל מיוחד של ה"רוסווייט", כעבור שנים, בגלותו בפריס, על פגישותיו הראשונות עם ז'בוטינסקי. שם ציין, כי ז'בוטינסקי החל לפרסם בעתונו "לפרקים", ב-1918. אחר כך עבר לחוץ לארץ. "נובוסטיי" סירב "להקצות לו אפילו שכר מינימלי" ככתב מיוחד ברומא, בעוד ש"ליסטוק" מוכן היה לקבל זאת על עצמו, ולכן עבר לכתוב עבור עתון זה. ייברוביץ,⁶ לעומת זאת, מציין בביליגורפיה שלו. רק שתי כתבות, שנדפסו ב"אודסקייה נובוסטיי" ב-1898. בשני המקרים מדובר בכתבות שנשלחו משוויץ, כדרכו לאיטליה. תחת אחת הכתבות אף מופיע הציון: "מאת כתבנו בברן". ז'בוטינסקי עצמו כותב, בספרו האוטוביוגרפי "סיפור ימי", על תקופתו הראשונה בחוץ לארץ (בשנים 1898-1903): "... מאמרי החלו נדפסים

ז'בוטינסקי בגיל 19 — בראשית צעדיו העתונאיים

לרגל יובל שנת החמישים של ז'בוטינסקי, יצא לאור גיליון מיוחד של כתב העת "ראזסווייט",¹ שהוקדש כולו לבעל היובל. במקהלת האיחולים הופיע גם קול רוסי אחד — זה של הסופר מיכאיל אוסורגין (1878-1942). אוסורגין היה מברית של ז'בוטינסקי עוד מרוסיה. באותה תקופה (1930) ישב בפריס, כז'בוטינסקי עצמו. במאמר הברכה הקצר "לז'בוטינסקי איש הנכר", כתב אוסורגין:

הריני מברך את כל היהודים, על שיש להם סופר ואיש ציבור שכזה. אבל, אין הדבר מונע בערי מלהתרעם מקרב לב, שהעניינים הלאומיים חסמו את ז'בוטינסקי מן הספרות הרוסית. אר"אז עברנו יחד ב"רוסקייה

זהו, אפוא, היבטו הכמותי — או הפורמלי — של העניין. ננסה עתה לעיין במהות, באותו מצב של איש ספר יהודי, המופיע בעתונות הכללית ופונה לקורא הלא יהודי (או בעיקר אליו), דווקא בתוקף היותו יהודי.

הולדתו של עתונאי יהודי

כנאמר לעיל, עד שנת 1903 ז'בוטינסקי הוא רוסי, נתין האימפריה הרוסית, או — ליתר דיוק — איש אודסה. עובדה זו, לפי מושגיו (אותם ניסח פעמים רבות במהלך חייו), פירושה נתין רוסי מסוג מיוחד. כתבותיו מחוץ לארץ (בעיקר מרומא) הן קובץ תיאורים שונים ומגוונים, שיכולים היו לעניין את כלל הקוראים האודסאי. הן עוסקות במדיניות החוץ והפנים של איטליה (כולל דיווחים על דיוני בית הנבחרים), בכנסייה הקתולית ובאפיפיורות, בחיי הסטודנטים, בתנועת הפועלים ובמאפיה. הן מתארות תמונות מחיי הרחוב, עסקי פלילים, דו קרבות, התאבדות ועוד. אם אפשר לזהות במכלול זה עניין מיוחד של המחבר, הרי שהדבר מתבטא בתיאורו, וכן — במידה פחותה כלשהי — בספרות, בכתביה המעודנת. תשומת לב מיוחדת ניתנת ל"אחים למולדת" — למשל, לצעירים הרוסים שנשתקעו ברומא, לזמן מה או לתמיד. הכתבה היחידה העוסקת בנושא יהודי, עליה מדווח יברוביץ', היא "מכתב מרומא", שכתרת המשנה שלה היא: "הגטו הרומאי" ("אודסקי ליסטוק", 3 באפריל 1899). הפתיחה לכתבה זו, כבר היא מלמדת הרבה: לדבריו, מכירים הרוסים את הספרות האיטלקית יותר משמכירים האיטלקים את הספרות הרוסית. ברומא קשה למצוא עתונים רוסיים, והוא צוהל על שעלה בידו להשיג גיליון של הירחון הפטרבורגי "רוסקויה בוגאטסבו",²¹ שם קרא את סיפורו של זנגוויל "ההוגה". "מכיוון שהעלילה מתרחשת בגטו של רומא, כותב המחבר, "הבה ונדבר מעט על פינה מסקרנת זו של עיר הנצח". עניין רוסי מובהק, ולא יהודי, מביא את ז'בוטינסקי, הסטודנט איש רוסיה, אל הרובע היהודי של רומא, שעם יושביו אין הוא מזדהה כלל. הוא מצייץ בסיפוק: "הממשל העכשווי מעניק להם שוויון זכויות מלא. אנטישמנים אין באיטליה, ואילו אנשי הכנסייה מתמסרים לעיסוק זה רק כבדרך אגב, כך שההתבוללות מתרחשת במהירות רבה למדי". לעומת זאת, הוא משתמש פעמיים באותה סקירה קצרה בשימושי לשון, המסגירים את שייכותו לאודסה: "הבריכה שלמרגלות המזרקה משמשת כבוד אשפה ('סמיטינק' ב'אודסית')..."²² ו-"כאן הגטו מניב, אם ננקוט לשון אודסאים, 'סטארובישצ'יקים' (מונח, שמשמעותו קרובה ל'אלטע-זאכן')."

בסימן אותה אדישות כלפי היהדות של העתונאי איש אודסה (אדישות, המשותפת לו ולקהל קוראיו, שרובם יהודים — אולם, כפי שנראה, מתבוללים ללא שוב) עומדות גם השנתיים שלאחר מכן, עד קיץ 1901. לעתים נדירות מבליח בפרסומיו הרבים נושא יהודי כלשהו: הסובלנות כלפי האנטישמיות; הופעתו באודסה של פאוול ויינברג (אמן הז'אנר, הקרוי "סיפורים יהודיים". כלומר, אנקדוטות יודופוביות, שעיקר ה"פלפל" שבהן היה חיקוי מלעיג של המבטא היהודי); ה"אקסטרנים" היהודים — קורבנות תקן האחוזים בגימנסיות (ה"נומרוס קלאוזוס"), שניסו לזכות בתעודת הבגרות על ידי עמידה בבחינות בכל נושאי הלימוד בבת אחת.

ב"סברני קורייר"²³ הפטרבורגי, עתון ליברלי שהיה יוצא לאור על ידי הנסיך ברטיאטינסקי... "אצל יברוביץ', לעומת זאת, לא נזכרת עבודתו של ז'בוטינסקי בעתון זה. אי בהירות אלה מעידות, עד כמה מוגבלות אפשרויותיו של החוקר, שאין לו גישה לפריודיקה הרוסית במלואה — לאוצרותיהם של הספריות והארכיונים ברוסיה.

אחר שובו לרוסיה, החל ז'בוטינסקי לעבוד באופק ב"אודסקייה נובוסטי". בעתון זה פרסם מדי יום פיליטון (במובן שהיה למונח זה באותם ימים — כלומר, הערות ופרשנויות, בלתי קבועות בצורתן, המתייחסות למגוון נרחב של ענייני היום). עד שלהי שנת 1903 כתב ז'בוטינסקי רק בעתון זה, להוציא מספר מקרים בודדים. בשנת 1904 החלה התקופה הפטרבורגית בחייו (אני מניח, שתולדות חייו מוכרות לקורא, ולו בקויהן הכללים. לכן, אינני מרחיב בעניין זה). בשנה זו החל לפרסם בעתונות היהודית (שיר הנעורים שלו, "עיר עולם", שנדפס ב"ווסחוד"²⁴ בנובמבר 1898 אינו נכלל בחשבון זה). העתונים בהם פרסם היו: "יברייסקייה ז'יזן"²⁵ (ירחון, 1904-1907), "כרוניקה יברייסקייה ז'יזני" (שבועון, 1906-1907), "ראזווייט" (שבועון, 1907-1915). פרסומו האחרון בעתון זה — ב"1913" ו"יברייסקייה מיסל"²⁶ האודסאי (שבועון, 1906-1907). עם זאת, גם משנעשה פובליציסט יהודי-רוסי, לא חדל מלפרסם בעתונות הרוסית הכללית, וככל שאפשר לשפוט פרסומו בעתונות זו רבים יותר. עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה שלח באופן סדיר כתבות ל"אודסקייה נובוסטי". הוא כתב גם שתי כתבות שבועיות ליומון "רוס" (על כך הוא כותב ב"סיפור ימי" אך לא עלה בידי לראותן, ואף יברוביץ' אינו מזכירן). הוא מופיע, כאורח, בירחון, "אוראזובאנייה"²⁷ (בו פרסם כתבה אחת, באוקטובר 1904); בירחון "נובויה סלובו"²⁸ (שם נדפס סיפורו "דיאנה", במאי 1910); בשבועון "אוקראינסקי וייסטיניק"²⁹ (שתי כתבות, ביולי 1906); בירחון "רוסקייה מיסל"³⁰ (כתבה אחת, בינואר 1911); בירחון "סוברמניק"³¹ (מאמר אחד, בפברואר 1911); בסקירה הביבליוגרפית השבועית "ז'ורנל ז'ורנלוב"³² (מאמר אחד, בפברואר 1911). כן פרסם בירחון "וייסטיניק יברופיי"³³ שורת הערות (יולי, אוגוסט וספטמבר 1912) ומאמר גדול, שנדפס בהמשכים (בגיליונות ספטמבר ואוקטובר, 1913).

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, מונה ז'בוטינסקי כתב לענייני חוץ של יומון עיר הבירה "רוסקייה ויידומוסיטי".³⁴ כתבתו הראשונה בעתון זה הופיעה כבר ב-3 בספטמבר 1914. עד קיץ 1917 כתב ז'בוטינסקי דרך קבע לעתון הפטרבורגי. מאמריו הופיעו, על פי רוב, בציון: "מאת כתבנו".

למעשה, לא ניתק את קשריו עם העתונות הרוסית. גם בשני העשורים האחרונים לחייו שב אליה ז'בוטינסקי לא אחת. כמוכן, אין הכוונה לעתונות הרוסית הסובייטית, אלא לזו של קהילת המהגרים הרוסים. בעתון "פוסלדנייה נובוסטי",³⁵ עתון הגולים הרוסים הנפוץ ביותר וכנראה גם רב ההשפעה ביותר, פרסם ז'בוטינסקי, בשנים 1926 עד 1939, 19 מאמרים לכל הפחות, שנכתבו במיוחד למגמות עתון זה וקוראיו. ב-1937 פרסם "סוברמנייה זאפטיסקי"³⁶ — כתב העת הטוב ביותר של הגולים הרוסים — את מאמרו "מרד הישישים". היה זה פרסומו האחרון של ז'בוטינסקי בעתונות הרוסית.

הוויכוח טרם החל

מכאן ואילך נעה התפתחותו של ז'בוטינסקי, דומה, בשלושה מסלולים: העתונאי הרוסי (מסלול, המוצב ראשון לא משום יתר חשיבותו, אלא בהתאם לנושא המאמר); העתונאי היהודי, הכותב בכתבי עת יהודיים; העתונאי היהודי, הכותב בכתבי עת רוסיים. נתחיל באחרון:

"מן הצד. לשאלת הלאומיות. (תשובה לג. איזגוייב)" — זו כותרת מאמר, שפרסם ז'בוטינסקי בגיליון אוקטובר 1904 של "אובראזובאנייה". איזגוייב (שמו האמיתי: אלכסנדר סולומונוביץ' לאנדא) היה פובליציסט ומשפטן בעל השקפות מרקסיסטיות. אחרי מהפכת 1905-1907 התנער מהשקפות אלה. הוא היה אחד ממחברי הקובץ "ייחודי"²² אחד הקבצים החד פעמיים המפורסמים בתולדות המחשבה הציבורית הרוסית. ז'בוטינסקי התנצח עמו כבר קודם לכן — ב"אודסקייה גובוסטי" ובפטרבורג, ב"ברייסקייה ז'יזן" (במאמר "מבקינינו", ב-1904). עתה ניצל ז'בוטינסקי את ההזדמנות להיפגש עם איזגוייב ב"מגרשו שלו", בעתון בו פרסם איזגוייב את המאמרים "הטרדיה של המאה העשרים" (גיליון 11, 1903) ו"על התברלותם הלאומית של היהודים" (גיליון 8, 1904). עד שנת 1907 היה "אובראזובאנייה" ביטאון מרקסיסטי מובהק, שנאבק ב"נרודניקים" ("עממיים" — חברי תנועה מדינית-ספרותית ברוסיה הצארית, שדגלו בפתוח הכפר בדרך שיתופית והטיפו לסוציאליזם מבלי לעבור את שלב

בספטמבר 1902 פרסם ז'בוטינסקי מאמר תחת הכותרת "על הצינונות". באותו חודש כתב על קרושונן (עתונאי פרובוקטור ומחרחר מדון, אחד האשמים העיקריים בפוגרום קישינוב העתיד לבוא). הוא גם כתב פעמיים פרשנויות על משפט דרייפוס, בספטמבר ובאוקטובר. ראוי לציין, כי גם אירועי קישינוב לא הובילוהו, כך נדמה, לשינוי חריף. ייברויץ' מונה מאה פרסומים, שנדפסו ב"אודסקייה גובוסטי" ממאי ועד דצמבר 1903. רק כעשרה אחוזים מהם עסקו בנושאים יהודיים. זהו אחוז מועט למדי, אם נתייחס להתגברות עניינו של קהל הקוראים הרוסי בשאלה היהודית אחרי פוגרום קישינוב. עם זאת חשובה העובדה, כי הוא מופיע אז לראשונה מעל דפי העתונות הרוסית כעתונאי יהודי. הוא מפרסם כתבות על הקונגרס הצינוני השישי כבול (ספטמבר 1903). הכתבות מופיעות אמנם בחתימה "מאת כתבנו", אך הוא נכח בקונגרס לא כנציג העתונות אלא כציר החוג הצינוני האודסאי "ארץ ישראל". באוקטובר 1903, פרסם בשלושה גיליונות רצופים של "אודסקייה גובוסטי" את ניסיונו הראשון בכתיבה ציונית — "גטו", שהופיע באותה שנה באודסה בחוברת מיוחדת, תחת הכותרת: "זרים. סקירת גטו 'מאשר' אחד. מוקדש לכל אי-ידידי ציון". בדצמבר אותה שנה פרסם בעתון מאמר על כשלון תוכנית אוגנדה, תחת הכותרת: "קולו של ציוני". מכל הנאמר לעיל עולה, כי העתונאי היהודי ז'בוטינסקי נולד לא בתחומי העתונות היהודית, כי אם בזירת העתונות הרוסית הכללית.

מכתב לבצלאל יפה, בו מספר ז'בוטינסקי על חסרון כיס, בשל סגירת העתון הרוסי בו עבד על ידי הצנזורה

14. [יפה, בצלאל]; גרודנו.

24 בדצמבר 1906 (לוי), וילנה.

וילנה 24.12.1906.

בצלאל בוריסוביץ' היקר.

הלווה לי, אם אפשר, 150 רובלים. לא אוכל להחזירם לפני האביב (אפריל או מאי). אני זקוק להם מאוד. זה זמן רב שלא עבדתי. וכשרוצה אני להתחיל, המזל אינו מאיר לי פנים: הנה, עכשיו, שוב מוחרם, 'רוס' ואיני יודע פשוט מה לעשות.

אם אפשר, שלח לי כסף זה לפי הכתובת: מלון סוקולובסקי, או באמצעות לייבוצ'קה, רק לא מאוחר - שכן יכולים לקרוא לי דרומה. אם אין באפשרותך, כתוב מיד בלי להתבייש. שלח לי - ותודה. דרישת שלום לכבית לכני ביתך.

שלך ול' ז'בוטינסקי

רוסית
מכתב, כ"י, 1 עמ'
מקור: אצ"מ A-13-25;
תצלום: 06/5

יפלטו, כמובן, אף לא מלה אחת בגנות מתן הסמכויות נרחבות ביותר לסיים [פרלמנט] הווארשאי. על ממלכת פולין להיות אוטונומית, וכמה גם ליטא, אוקראינה וביילורוסיה. אבל, שאלת זכויותיו החסינות מפגיעה של המיעוט הלאומי צריכה להיפתר מלכתחילה בבית הנבחרים הממלכתי, וכיחס לכל שטחה של הממלכה." המשפט האחרון עוזר גם להבנת מהותו של המאמר הראשון, "הנקודה על האות ו"ו"²³ (גיליון 7, 2.6.1907). במאמר זה מדובר על יחסי "הגוף המחוקק הכלל רוסי" ו"האספות הלאומיות" המקומיות, וממבט ראשון קשה לגלות קשר בין תוכנו לבין הבעיות היהודיות הספציפיות. אולם, בהיעזרו במאמר שלאחריו ניתן לראות, כי אין הדבר כך.

פיליטונים מבריקים

עם סוג אחר של פרסומים של ז'בוטינסקי בעתונות הרוסית נמנות כתבות-מדווחות בעיקרן. כך, למשל, הכתבה "היהדות והלכי רוחה", שהופיעה בירחון הקדטים הליברלי "רוסקייה מיסל", שבראשו עמד פטר סטרובה (בגיליון הראשון, 1911). (הקדטים — מפלגה רדיקלית, שהוקמה ברוסיה ב-1905 וקראה לשינוי המשטר ולאימוץ שיטת המונרכיה המוגבלת). הכתבה דנה במבוכה הרעיונית והאירגונית שנשתררה אחרי כשלון המהפכה, בשנים 1905-1907. דוגמה נוספת הוא המאמר "הוויכוח הפולני-יהודי", שהופיע בחוברת פברואר אותה שנה, בכתב העת "סוברמניק" (ירחון מייסודו של מקסים גורקי, בעל קו סוציאליסטי, מקורב לסוציאל-דמוקרטים ולסוציאל-רבולוציונרים, הס"רים). המאמר דן ב"סכסוכם הרציני של שני עממים, סכסוך שהבשיל זה מכבר והותנה על ידי כלל מהלך היחסים הפנימיים בפולין בעת האחרונה". בהגדרה "כתבות מדווחות בעיקרן" יש משום המעטה בערכן. למעשה, לא הוגבלו הדברים לדיווח כשלעצמו. ז'בוטינסקי, במאמריו, מתווכח ומנסה לשכנע ולגייס בעלי ברית. במאמר הראשון הוא חולק בחריפות על השקפתו של העורך, פ.ב. סטרובה, שראה ברוסיה (ובכלל זה רוסיה העתידה-לקום) "מדינה לאומית", ולא "מדינה של לאומים". בסיכומו של המאמר השני הוא מבטיח לאופוזיציה, כי היהודים ישארו "נאמנים לדמוקרטיה הרוסית, בהצלחתה ככשלונה, בשגשוגה כבשקיעתה. הם ישארו נאמנים, משום שמאמינים הם ביושרה ובטוהרתה של מחשבתה הדמוקרטית."

לחצו הפובליציסטיקה היהודית של ז'בוטינסקי הייתי מייחס גם פרסומים, שיש בהם לכעיה היהודית תפקיד מזערי. כך, למשל, המאמר הגדול (50 עמודי כתב עת) "ניהול עצמי למיעוט לאומי", שראה אור בשני גיליונות של הירחון הליברלי "וייסטניק ייברופי" (ספטמבר ואוקטובר 1913). כמו הבונדאי ולדימיר מדם, שפרסם באותו ירחון, שנה קודם לכן, את המאמר "לשאלת הלאומיות ברוסיה", הסתמך ז'בוטינסקי על הניסיון האוסטרר-הונגרי. שלא כמדם, הוא נעזר גם בדוגמת ניסיונה של תורכיה, זו שלאחר מהפכת "התורכים הצעירים" ב-1908. במאמרו זה הוא פונה, במידה פחותה מזו של מדם, למצב הקונקרטי ברוסיה. עם זאת, שניהם — הציוני ז'בוטינסקי והסוציאל-דמוקרט מדם, עוסקים בשאלות המדינה הרב לאומית רק ביחס למשימות המעשיות, הניצבות בפני עמם.

הקפיטליזם). העתון פרסם את מאמרי הכולשוויקים ואף מאמר של לנין עצמו. האנטי ציונות של איזגוייב תאמה את מדיניות כתב העת. ז'בוטינסקי, שהצהיר מלכתחילה על השקפתו הציונית, לא התמקד בליבוי המחלוקת עם איזגוייב ביחס לשאלה יהודית, אלא פרש את מצעה הלאומי של הציונות (כפי שראה אותו) — והציגו כמנוגד לזה המרקסיסטי: "אין אני כותב את השורות האלה אלא משום שרבים מדי הם אלה הסבורים שהוויכוח בשאלת הלאומיות כבר פתור, כשלמעשה הוא טרם החל. מטרתי היחידה היא לנסות ולהזכיר לקורא כזה, כי שאלת התהוות האומות והגזעים, מהותם, זכויותיהם ועתידם עדיין פתוחה לגמרי, ולפי דעתי — דווקא עתה הריהי ראויה למאמץ השכלי החקרני ביותר מצד האינטליגנציה, הן האינטליגנציה החושבת והן זו הכותבת." פריסת העמדה היהודית הכללית בפני הקורא הלא יהודי השתלבה בהצבת משימות קונקרטיות. מבחינה זאת, אופייניים מאוד שני מאמרים של ז'בוטינסקי ב"אוקראינסקי וייסטניק", שבועונים של הלאומנים האוקראינים, שיצא לאור בפטרבורג ב-1906. באחרון שבהם, שהופיע ב-16.6.1906, "Non multa sed multum" ("לא רב בכמות, כי אם באיכות"), עסק ב"תפקידו של היישוב היהודי בגליציה במאבק הפולני-אוקראיני המתנהל שם." לאחר סקירת העובדות, הובאה המסקנה: "איננו אופטימיסטי, ואינו מאמין ב'אהבה' בין האומות. ביחוד אין אני עיוור לעובדה, כי בין היהודים והאוקראינים בגליציה שוררת איבה מפורסמת... ואף איני קורא ל'אהבה' כזו. אין אני אלא קובע, כי בדגש הנתון קיימת זהות אינטרסים בין היהודים לבין האוקראינים הגליצאים. איש איש בדרכו שלו, והיום יש בידם לסייע אלה לאלה. וזאת אף יש לעשות." לאמיתו של דבר, לא בגליציה שורש העניין, לטענתו. גליציה רחוקה היא, בממלכה אחרת. שורש העניין באימפריה האוסטרר-הונגרית. שורש העניין הוא בכך, שהברית העתידה בין היהודים לבין האוקראינים בגליציה תשמש מופת ותקדים: "וכאשר תגיע העת לדון בבית הנבחרים הכלל רוסי באוטונומיה לפולין, או אז יזכרו היהודים והאוקראינים בגליציה, ויזכירו זאת לאחריהם. אלה אף אלה לא

במערכת ה"דאזווייט" בפטרבורג, 1906. משמאל לימין: ז'בוטינסקי, ש. גפשטיין, א. אידלסון, א. גולדשטיין, מ. סולובייצ'יק, א. זיידמן

ז'בוטינסקי בתקופת מלחמת העולם הראשונה (במדי הגדוד העברי)

עתון פטרבורגי אחד". מן הביוגרפיה של יוסף שטכמן (כרך א', עמוד 151) אנו למדים, כי המדובר בעתון "רוס". עם זאת, שטכמן אינו מזכיר פרסומים בעתון זה, ובביבליוגרפיה של ייברוביץ' אין הדבר נזכר. ז'בוטינסקי כתב על המצב בתורכיה ועל היבטים שונים של מדיניות החוץ של מעצמות אירופה ביחס לממלכה העות'מאנית. כן כתב על הדינאים ב"דומה"²⁵; על המפלגות הפוליטיות השונות; על מותו של לב טולסטוי; על מדיניותו של סטולפיץ'²⁶; על המלחמה הגדולה, הבלתי נמנעת, הממששת ובאה (במאמר הנבואי "הורוסקופ", מן ה-1 בינואר 1912); על כשלון החינוך בבתי הספר; על גוצ'קוב²⁷ ועל הסופרגיסטיות.²⁸ כבעבר, כתב לעתים מזומנות ובחשק רב גם על תיאטרון ועל ספרות. במלחמת העולם הראשונה לא פרסם ז'בוטינסקי בעתונות הרוסית-יהודית. מספטמבר 1914 עד אפריל 1917 הופיעו מאמריו וכתבותיו בקביעות ב"רוסקייה ויידמוסטי", ולעתים נדירות ב"אודסקייה נובוסטי". דומה, שבתקופה זו, בה שימש באורח רשמי ככתב צבאי, היה ז'בוטינסקי עתונאי רוסי. עם זאת ידוע לנו, לפי ייברוביץ' (ובכמה מקרים ממקור ראשון), על פרסומים ב"אודסקייה נובוסטי", הנוגעים לעניינים יהודיים, בעיקר פרסומים הנוגעים לארץ ישראל. לעניין פרסומיו ב"רוסקייה ויידמוסטי", יש להפריד בין כתבות מן החזית לבין כתבות מן

יצירותיו עזות ההבעה והמבריקות ביותר של ז'בוטינסקי בתחום הפובליציסטיקה היהודית בעתונות הלא יהודית הן, ללא ספק, אחד, בשתי מהדורות, בפטרבורג ב-1913. ב-1922 יצאה מהדורה שלישית, מורחבת, בברלין. קובץ נוסף, "Causeries" הוציא ז'בוטינסקי בפריס, ב-1930. כיוון שנושאו מתקשרים לתחום אחר, און בו בהמשך. מקורותיהם העתונאיים של פיליטונים אלה לא נקבעו על ידי ייברוביץ' במלואם. מתוך 37 הפיליטונים שבשתי המהדורות — הפטרבורגית והברלינאית — 22 הם בעלי אופי יהודי, הן מבחינת תוכנם והן מבחינת השקפתם. חצי מהם, לפחות, ראה אור ב"אודסקייה נובוסטי" בין השנים 1908 ו-1912, ובכלל זה גם יצירות מופת כמו "על היהודים והספרות הרוסית", "אדם לאדם זאב" ("Homo homini lupus"), "ההווי שלנו" ו"ארבעה בנים". באותן שנים השתתף ז'בוטינסקי גם בכתב העת הציוני "ראזסוויטי", בו הופיעו כמה מן הפיליטונים היותר מפורסמים שלו (כגון — "הליטוף הרוסי", שהופיע בראשונה תחת הכותרת "רשימות בלי כותרת" — בגיליון 13-14, 1909). מעניין, כי לעתים קרובות הוא העדיף את העתון הכלל רוסי על פני העתון היהודי. באותו עתון כלל רוסי הוא המשיך לפרסם באותה תכיפות, אם לא יותר, כפובליציסט רוסי, המנתח את מאורעות הפוליטיקה הפנימית וחיי התרבות מנקודת ראות רוסית (או כלל רוסית). היהודים היוו שליש מכלל אוכלוסיית העיר, אך "אודסקייה נובוסטי" לא היה עתון יהודי, קל וחומר שלא היה ציוני. סביר להניח, כי ז'בוטינסקי פיצל את דמותו העתונאית לשתיים, כדי להגיע גם אל חלקה המתבולל של האינטליגנציה היהודית, שלא היה לו כל עניין בעתונות היהודית.

ראוי לציין, כי בקובץ "פיליטונים" יש חטיבה נוספת, המהווה מעין מסגרת ביניים בין הפיליטונים היהודיים לבין הפיליטונים הכלל רוסיים. אלה הם פיליטונים היוצאים נגד הטשטוש הלאומי. בלשון פשוטה יותר, נגד הרוסיפיקציה. פיליטונים אלה הטיפו לשימור הלשונות והתרבויות הלאומיות, בראש וראשונה זו האוקראינית. לסוג זה שייכים הפיליטונים "זיוף בתי הספר", "על השפה וכל היתר" ו"לקח יובל שבצ'נקו".²⁹ כל השלושה הופיעו ב"אודסקייה נובוסטי", והם יצירות מופת בסוגם — מופת של עוצמת המלה ושל ראיית הנולד. יצירות אלה עשויות לרגש גם היום — שמונים שנה אחר כתיבתן — את לבו ורוחו של כל עם השרוי תחת דיכוי אימפריאלי. בטוח אני, כי לו תורגמו יצירות אלה ללשונות האימפריה הרוסית (הסובייטית) דהיום — אוקראינית, ביילורוסית, ליטאית ועוד — כי אז נשמעות היו כמנשרים לוחטים של תומכי הלאומיות בקרב עמים אלה בימינו, כפי שהן נשמעות באזני אותו חלק של יהדות דוסייה, שזיקתו לאומית.

ז'בוטינסקי ככתב צבאי

נפנה עתה לז'בוטינסקי כעתונאי רוסי, במובנו המילולי של המונח. ז'בוטינסקי שולח, מפטרבורג לאודסה, כתבות על חיי עיר הבירה, על מלחמת רוסיה-יפן ועל מצב הסטודנטים הרוסים בגרמניה. הוא משיב גם על נזיפות קוראים, המתרעמים על שזנח את אודסה. בשהותו בתורכיה, מספר ז'בוטינסקי באוטוביוגרפיה שלו, נשלח לקוסטנטינופול "על ידי

פויכטוונגר" (רשימת ביקורת על "מלחמות היהודים" — החלק הראשון של הטרילוגיה על מלחמת היהודים ברומאים). ב-1934: "תשובה ל'סוציאליסטיצ'סקי וייסטינק'³¹ (ביטאונם של המנשוויקים המהגרים, שהאשים את הציונים הרוויזיוניסטים ב"פשיזם" וב"טרורזם", ואת מערכת "פוסלדנייה נובוסטי" בכך, שכל הנדפס בעתון זה על נושאים יהודיים נכתב מנקודת מבטם של הרוויזיוניסטים). ב-1937: "על 'הסתת' מרצונו' של אוסורגין" (רשימת ביקורת). אחרון אחרון, ב-1939 הופיע המאמר "זקן המהגרים" (לרגל יום הולדתו השמונים של פ.ג. מיליוקוב, מאמר שהופיע גם הוא בראש העתון).

כבר ממניין זה מצטייר רוחב האופקים של ז'בוטינסקי, כפי שהצטייר מפרסומיו ב"אודסקייה נובוסטי". בשני ה"מכתבים למערכת" ובמאמר "על משבר ארץ ישראל" בולט העתונאי היהודי, הציוני המושבע, המסביר לקורא הרוסי הגולה את עמדתו ומגונן עליה. לעומת זאת, במאמר על ביאליק לא בולט הקול היהודי. אין כאן שימוש במלים "אנו" ו"שלנו". המידע המובא הוא בעל גוון אובייקטיבי. זהו ניתוח מאופק, ואפילו קריר, החסר את תחושת התגייה לרגל יובלו של משורר לאומי גדול. מבחינה זו מעניין לבחון את המאמר על מיליוקוב. נושא זה מגלגל לידי העתונאי היהודי הודמנות מופלאה להתייחס לנושא "מיליוקוב והיהודים", אולם ז'בוטינסקי לא התייחס כלל לנושא זה. במקום זאת, כתב על המהגרים הפוליטים ועל תפקידם וחשיבותם בחיי אומות שונות, בראש וראשונה בחיי האומה הרוסית — ה"כלל רוסית" על פי מינוחו. ברור, כי המחבר כולל עצמו במניין כלל הרוסים שבגלות: הוא "עקב בימי חלדו מקרוב אחרי שתי הגירות פוליטיות — זו הרוסית, בין השנים 1897 ו-1905 וזו של 'התורכים הצעירים'... הן מבחינת ההוויה בחוץ לארץ והן מבחינת השפעתם על דעת הקהל במולדתם. ההגיע לאוזוניו ברוסיה הקול הקורא של המרידה שבחוץ לארץ?"

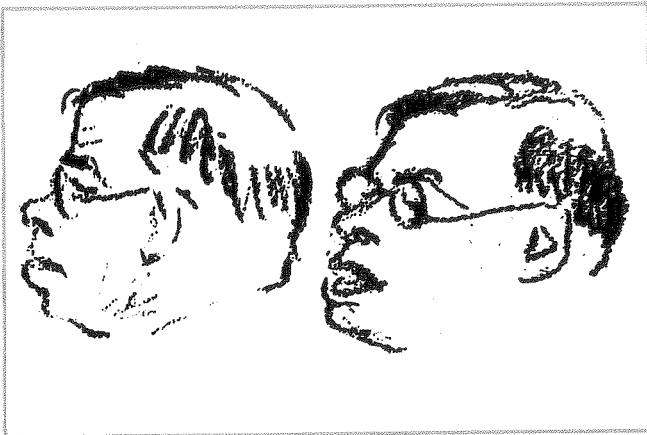
ידוע הוא, כי ביסוד השקפת עולמו והבנתו של ז'בוטינסקי עמדו לא רק הלאומיות, כי אם גם אינדיבידואליזם עמוק וסירוב לכל חובה או מטלה. על כך מעיד הוא עצמו (ב"סיפור ימי"). בתור אדם שלם ויהודי בן המאה העשרים, הוא השתייך לתרבויות שונות. כמו כן, בתוקף כשרונותיו המופלגים חש עצמו "בבית" בלשונות רבות. למרות זאת,

העורף. למען האמת, אלה האחרונות עשירות הרבה יותר. ז'בוטינסקי התבונן בתשומת לב רבה בתושבי צפון אפריקה והמזרח התיכון — בכלל זה ארץ ישראל וסוריה — וערך השוואות בין שיטות הממשל הקולוניאלי של הצרפתים והאנגלים לבין תוצאות השפעתן על האוכלוסיות הערביות המקומיות. כך, למשל, הכתבה "גאבארי", הדנה בפליט יהודי במצרים (10 באפריל 1915). מעולות במיוחד הכתבות מאנגליה, אולי מפני שהיטיב לרדת לעומק טבעם של האנגלים, אותם העריך מאוד. ראייה לכך אנו מוצאים בכתיבתו הבתר-מלחמתית (למשל, "Public school boys", ראסווייט, 1932, גיליונות 26-28). כך או כך, כאשר ערך ז'בוטינסקי את מבחר הפיליטונים, לשם פרסום המהדורה הברלינאית שהוזכרה, הוציא שלושה מן הפיליטונים מתקופת המלחמה, שנשלחו בזמנו ל"רוסקייה וידמוסטי" מלונדון. מאמר אחד — "סולבייג" — נתחבב, כנראה, על המחבר כדי כך, שהדפיסו פעם שלישית בקובץ "Causeries", שהוציא בפריס.

עתונאי "כלל רוסית"

פרק חייו של ז'בוטינסקי בתקופת המלחמה הוא הפרק העשיר ביותר בחומר, הקשור לנושא הנדון במאמר. אולם, קשה להגיע אליו. בתקופה שלאחר המלחמה תרם ז'בוטינסקי, כעתונאי רוסית, הרבה פחות — אך ניתן להשיג את מרבית החומר. לכן, ניתן לסקור במלואם את מאמריו, שהופיעו בעתון המהגרים הרוסים "פוסדולנייה נובוסטי". לעתון זה היה קו ליברלי, ובראשו עמד פאוול מיליוקוב, מי שהיה בעבר מנהיג מפלגות הקדטים.

בשנת 1926, אחרי נסיעתו הראשונה לארצות הברית, פרסם ז'בוטינסקי בעתון זה שני מאמרים גדולים "Amerique à un mètre" ו"עוד על אמריקה". ב-1927, מופיע בעתון מכתב פרי עטו, תחת הכותרת: "פטליריה והפוגרומים"²⁹. ב-1928, פרסם שם שני מאמרים: "פרובונט ההררית", שכותרת המשנה שלו "חומר להרצאה בתברה הגיאוגרפית" היא בעלת גוון אירוני, וביקורת על הרומן של אוסורגין "סיבצ'ב וראז'ק", שהופיעה תחת הכותרת: "הבית הפרטי והיקום". שנת 1931 היא השנה העשירה ביותר בפרסומים בעתון זה. באותה שנה הופיעה בו סדרה בת ארבעה מאמרים, על דרום אפריקה (במרס-אפריל 1930 ביקר ז'בוטינסקי לראשונה בארץ זו. המאמרים ראו אור בפברואר-אוקטובר 1931. מתי נכתבו — לא ידוע): "בימי קרוגר ודווסט"³⁰ (מן הרשמים הדרום אפריקאיים), "בדרום אפריקה", "בדרום אפריקה. הבורים" ו"בדרום אפריקה. הכושים". לאלה מצטרפת כתבת המסע "שעה במאדרה" ו"משבר ארץ ישראל", מאמר גדול העוסק בניתוח פוליטי — על מאורעות 1929, על החקירות שבאו בעקבותיהם, על "הספר הלבן" ועוד. ב-1932 מופיעים המאמרים: "משבר הפרולטריון" (מנשר פוליטי כלכלי מאלף, על השינויים שחלו בתפקיד הפועל בתהליך הייצור), "איום גנדי" (על המצב בהודו בקשר לבחירות הצפויות לבתי הנבחרים האזוריים) ו"על כללי הכתיב הנכון" (מאמר ספק אירוני ספק רציני, הכולל הצעה פרובוקטיבית לציון כל כללי הכתיב הנכון ברוסית). בשנת 1933 הופיעו המאמרים הבאים: "ח.ג. ביאליק — לשנת השישים של משורר עברי" (מאמר שזכה במקום נכבד, בראש העתון) ו"על רומן אחד של

ז'בוטינסקי — בשני רישומים עצמיים

אטלס עברי
שערך ז'בוטינסקי
בשנות העשרים.
אין פלא שלא היה לו
זמן לעתונות הרוסית...

בהן שימש כעורך "ראזווייט" (1923-1934), לא נמצא אף פרסום שלו שנקרא בשם זה. "ראזווייט" היה לו שדה מערכה, ולא אכסניה או אולם נשפים לשם שיחה בטלה.

אין עוררין על כך, שהפובליציסט היהודי ז'בוטינסקי התחנך על ברכי העתונאות הרוסית. בה עוצבו דרך כתיבתו, הצורות החביבות עליו וסגנונו, שאינו ניתן לחיקוי. עם זאת, זהו נושא נפרד, התובע מחקר מעמיק ומפורט.

"המניירה האגבית", החופשית — זרימת המחשבה דרך מתן דרור — היינו, כל מה שמוכיל ל"שיחת אקראי", הם במובן מסוים פסגת הז'אנר הפובליציסטי. סגנון זה של ז'בוטינסקי נולד עוד ב-1900 ב"אודסקייה נובוסטי", עם הופעת כותרת הטור שלו — "בדרך אגב" (על פי "יברוביץ" — הופיע הטור לראשונה ב-1 במאי 1900). ז'בוטינסקי המשיך לכתוב טור זה עד 1912. טור דומה, זהה מבחינת הז'אנר — "רשימות ללא כותרת" — הופיע לראשונה בשבועון היהודי "כרוניקה ייברייסקי ז'יזני" (ב-2 בינואר 1905).

בין המקורות הישירים לאורח הכתיבה העתונאי של ז'בוטינסקי, בין אותם רבי אמנים מהם למד את מלאכת הכתיבה, שמור מקום חשוב לְלֵאָט דורוּשְׁבִיץ, אותו נהגו לכנות "מלך הרפורטז'ה". הוא היה מהפכן עז לב של הסגנון העתונאי, שניחץ את האורים והתומים של "לשון העלגים", שמלכה בעתונות השנים ההן. בשנות ה-90 של המאה התשע עשרה עבד דורוּשְׁבִיץ באודסה, שם הכיר את ז'בוטינסקי פנים אל פנים. לפי עדותו של י. חפץ היה דורוּשְׁבִיץ זה שהזמין את הגימנוזיסט ז'בוטינסקי, שהתכונן אז לנסיעה לחוץ לארץ, לשמש כתב חוץ של "אודסקייה נובוסטי". היתה זו ראשיתה של דרך עתונאית ארוכה ומפוארת.

עברית: ד"ר עמינדב ריקמן

שמר ז'בוטינסקי על קשר מיוחד עם התרבות הראשונה בה חי ועם לשונו הראשונה. עובדה זו אינה זקוקה להוכחה. משנשתקע ראשו רובו בעבודה לאומית-מפלגתית, שנעשתה לו למשימת חיים שאין להיבטל ממנה, התיר לעצמו לעתים נדירות הפוגות של חירות. או אז, כשהיה נוטש לרגע את העתונות הצינונית הרב-לשונית, שהיתה עיקר פעולתו בשנות העשרים והשלושים, לו זו בלבד שכתב רוסית. הוא כתב כ"כלל רוסית", הפונה ל"כלל רוסים". כך נכתב הרומן "חמישתם". כך, לפי דעתו, נכתב גם חלק הארי של המאמרים ל"פוסלדנייה נובוסטי".

עתונות היהודית — שדה מערכה

לא מקרה הוא, שרשמיו מן המסע לדרום אפריקה, ב-1930, השתקפו רק בעתונות המהגרים הרוסים. רשמים אלה והמחשבות, שנתעוררו בו בעקבותיהם, מעניינים ביותר. כך למשל:

מעל הארץ המופלאה תלוי ועומד גודל מאיים; קלות דעת תהא זו אם ניגש לאיום האמור באמת המידה הנאיבית של הליברליזם ונשאל: ומה הטרגדיה? ישלטו נא השחורים, לכשיתבגרו מבחינה תרבותית, הלא זכותם היא! אין הדבר פשוט כלי-כך; עצם המלה "זכות" אינה כה פשוטה. כל מה שארץ זו כה עשירה ומופלאה בו, כל זה נוצר בגאון הגזע הלבן: הערים והחוות, הדרכים ובתי-הספר, אפילו זרעי התסיסה שבראשו של האדם השחור. לשם מה ולמען מי בנו הלבנים כל זאת? הלמען זה שכןקוף מאה שנים ייעשו כאן יוצאי חלציהם "מיעוט לאומי", תחת שלטון מיניסטרים כהי עוד? כלום "זכות" היא זו, כי תעבור מורשת מעם לעם רק על פי משפט הרוב, ולא על פי משפט כשרון האירגון והיצירה? הדבר הכי פחות נוח בעולם הוא, שכמעט לעולם ובשום מקום אין אמת אחת, או שיש אמת אחת, אולם לכל צד אמת משלו; אלא שלשופט מן הצד תמיד האמיחות שתיים הן, ולעולם הן טרגיות. ("בדרום אפריקה. הכושים" — 9 באוקטובר, 1931).

אין ספק, שחשוב היה לז'בוטינסקי להביע את מחשבותיו בעקבות שהותו באפריקה. עם זאת, הוא לא מצא לנכון להביאן לפני הקורא היהודי — לא ב"ראזווייט" ולא בכל ביטאון יהודי אחר, תהא לשונו אשר תהא. לא מקרה הוא, שתיאור נסיעתו הקיצית בחברת בנו ("פרובנס ההררית", 6 במאי 1928) — תיאור קל דעת, אירוני, חופשי מכל "אידיאות" — הופיע דווקא ב"פוסלדנייה נובוסטי". ככל יתר מאמריו בעתון פריסאי זה, התומה הרשימה בשם ו. ז'בוטינסקי. עם זאת, היא קרובה בלשונה וברוחה להערות חדורות שמחת החיים ורוח הלצון, שראו אור ב"אודסקייה נובוסטי" 15-25 שנים קודם לכן, תחת שם העט המפורסם "אלטלנה". ייתכן, שאחת מן הרשימות ההן שימשה דגם לזו הנדונה. הכוונה לרשימה "תיאור שוויצ'ריה", שהופיעה ב-31 באוגוסט 1911, ונכללה בקובץ הפריסאי "סיפורים" (1930).

כך גם לגבי העובדה, שב"פוסלדנייה נובוסטי" הופיעה הרשימה "Causerie". זוהי מלה צרפתית, שאין לה תרגום רוסית או עברי מדויק, אך אפשר לתרגמה כ"פטפוט" או כ"שיחה קלה". בתקופה שלאחר המלחמה, היתה לז'בוטינסקי חיבה לסוג זה של פובליציסטיקה. כאשר הוציא לאור את מבחר כתביו ב-1930, בשלושה כרכים, קרא בשם זה דווקא לכרך בו נכללה הפובליציסטיקה. לעומת זאת, במשך כל השנים

15. "בן-הזמן".
16. "עיתון העיתונאים".
17. "המודיע האירופי".
18. "ידיעות רוסייה".
19. "יריעות אחרונות".
20. "רשימות הזמן".
21. "האוצר הרוסי".
22. "אבני-דרך".
23. ברוסית, פירוש הכותרת הזאת, הידועה כפתגם, הוא: "הבהרת עמדות", או "השתחררות מכל אי-בהירות בדרך של עמידה על קוצו של יו"ד".
24. טאראס שבצ'נקו, מחבר הפואמה הלאומית "קֶבְּזָאר", היה משוררה הלאומי של אוקראינה. בן המאה הי"ט.
25. כך נקרא בית הנבחרים הרוסי בתקופת הצארים.
26. ראש הממשלה אחרי מהפכת 1905-1907.
27. תעשיין ופוליטיקאי חשוב, בעל נטיות ליברליות.
28. תנועת המאבק למען שוויון זכויות ומתן זכות בחירה לנשים.
29. פטליורה — לאומן אוקראיני, ראש ממשלת אוקראינה בימי מלחמת האזרחים. מוחזק כאחראי לפוגרומים ביהודים. נרצח בפריס על ידי שלום שוודצבר.
30. מדינאים רוסים אפדיקאים בדאשית המאה העשירים.
31. "המודיע הסוציאליסטי".
1. "אילת השחר"; שבועון ציוני, שיצא בפטרבורג-כרלין-פריס בשנים 1907-1934.
2. ראזסווייט, 1930, גיליון 42, עמ' 22.
3. "חדשות אודסה".
4. רחל פבלובנה מרגולינה והתכתבותה עם קורניי איונוביץ' צ'וקובסקי, ירושלים 1978, עמ' 11.
5. "דפי אודסה".
6. יברוביץ', הנזכר לכל אורך המאמר, הוא ישראל יברוביץ', שערך את הביבליוגרפיה לכתבי ז'בוטינסקי: כתבי ז'בוטינסקי, תרנ"ז-ת"ש/1897-1940, ביבליוגרפיה, ערוכה בידי ישראל יברוביץ', תל אביב תשל"ז.
7. "המודיע הצפוני".
8. "הזריחה" — הירחון היהודי-רוסי הגדול והמפורסם ביותר; יצא לאור בשנים 1881-1906.
9. "חיי היהודים". כתב עת ציוני.
10. "המחשבה היהודית".
11. "החינוך".
12. "דבר חדש" (או, ליתר דיוק: "מלה חדשה").
13. "המודיע האוקראיני".
14. "המחשבה הרוסית".